

на захист прав людини під час збройних конфліктів. Їх дотримання обов'язковим у разі будь-якого збройного конфлікту міжнародного характеру (за участю двох чи більше держав) або неміжнародного характеру (в межах однієї держави) [7, с. 128–129].

Отже, практика співвідношення національно-правових та міжнародно-правових механізмів захисту прав людини в умовах сьогодення потребує перегляду та удосконалення, що зумовлює перспективність проблематики та формує вектори для подальших досліджень. Принципово важливо усвідомити і розуміти необхідність забезпечення прав людини за будь-яких обставин, особливо під час війни.

Список використаних джерел:

1. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В., Щербина Є. М. Міжнародний захист прав людини : навч. посібник. Дніпро : ДДУВС, 2020. 260 с.
2. Дорошенко В. А. Правові механізми захисту прав людини під час війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 323–326.
3. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України № 64 від 24.02.2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#n4381>
5. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#top>
6. Гречко О. О. Принцип єдності та цілісності державної території як гарантія унітарного характеру української держави. *Право і безпека*. 2014. № 4 (55). С. 12–15.
7. Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини : навч. посіб. / за заг. ред. Т. Л. Сироїд. Харків : Право, 2019. 494 с.

Ключові слова: права людини, захист прав і свобод людини і громадянина, гарантії прав людини, реалізації прав і свобод людини і громадянина, міжнародний захист прав людини.

Key words: human rights, protection of rights and freedoms of man and citizen, guarantees of human rights, implementation of rights and freedoms of man and citizen, international protection of human rights.

ГРАДЕЦЬКИЙ АНДРІЙ ВІКТОРОВИЧ

*Київський інститут Національної гвардії України,
начальник кафедри бойового та логістичного забезпечення,
кандидат юридичних наук, доцент, полковник*

СУБ'ЄКТИ ПРОТИДІЇ ВОЄННИМ ЗЛОЧИНАМ ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

2 березня 2022 року Міжнародний кримінальний суд розпочав розслідування воєнних злочинів та злочинів проти людяності, скоєних у зв'язку з агресивною війною Російської Федерації проти України.

23 лютого 2023 року Генеральний прокурор України Андрій Костін на брифінгу повідомив, що з початку повномасштабної війни РФ проти України зареєстровано понад 68 тисяч воєнних злочинів російських військових. За його словами, реальна кількість злочинів набагато вища, оскільки немає доступу до територій, які досі в окупації [1].

Воєнні злочини – це серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, скоєні проти захищених осіб або об'єктів, а також із застосуванням забороненої зброї чи забороненими методами ведення війни. Воєнні злочини можуть бути скоєні лише під час збройного конфлікту, який відповідно кваліфікується міжнародним гуманітарним правом. Характер збройного конфлікту (міжнародний чи неміжнародний) має значення для визначення елементів конкретного воєнного злочину. Воєнні злочини можуть вчинятися як комбатантами/військовими, так і цивільними особами, в деяких випадках, якщо існує достатній зв'язок зі збройним конфліктом. При цьому слід враховувати, що поняття «комбатант» в такому випадку охоплює також і учасників збройних конфліктів неміжнародного характеру [2, с. 251].

Термін давності не застосовується до воєнних злочинів, що закріплено у Конвенції ООН «Про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства» від 1968 року та Конвенції держав-учасниць Ради Європи «Про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів» [3].

«Воєнний злочин» є поняттям сфери міжнародного права (міжнародного гуманітарного права) і відповідно має глобальний та всеохоплюючий масштаб, тобто воно не стосується конкретної країни чи групи країн, а стосується інтересів всього світу.

На даний час в міжнародному праві фахівцями не вироблено загальноприйнятого поняття «воєнний злочин». В законодавчих актах України воно також відсутнє. Лише в Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, затвердженій наказом Міністерства оборони України № 164 від 23.03.2017 р. зазначено, що серйозні порушення норм міжнародного гуманітарного права є воєнними злочинами (2, абз. 2 п. 4 гл. 8 розд. 1) [4, с. 159].

Найбільш актуальним міжнародним актом у питаннях перелічення «Воєнних злочинів» виступає Римський статут Міжнародного кримінального суду, який набрав законну силу у 2002 році. Актуальність даного акту полягає в тому, що він зміг не тільки консолідувати в собі всі складі «Воєнних злочинів», які були розкидані серед багатьох міжнародних джерел міжнародного гуманітарного права, але і зміг надати тлумачення кожному з них, для того, щоб не було декількох трактувань даних понять [5].

Усвідомлюючи небезпечність воєнних злочинів для людства, на Всесвітньому саміті 2005 р. міжнародне співтовариство на платформі ООН взяло на себе зобов'язання використовувати дипломатичні, гуманітарні та інші мирні засоби для захисту населення від міжнародних і, зокрема, воєнних злочинів. Держави-члени ООН визнають

необхідність співпраці міждержавних структур, що спеціалізуються на протидії міжнародним та, зокрема, воєнним злочинам.

Слід зазначити, що в структурі ООН вже функціонують органи, сутність діяльності яких полягає також і в протидії воєнним злочинам. Насамперед йдеться про Раду Безпеки ООН. Оскільки воєнні злочини, як вже було зазначено, можуть бути скоєні тільки в ході або у зв'язку із збройним конфліктом, серед основних заходів протидії таким злочинам слід визначити запобігання збройним конфліктам. Тому головне завдання Ради – підтримка миру та безпеки, врегулювання будь-яких суперечок та ситуацій, які можуть призвести до збройних конфліктів, проведення миротворчих операцій, а також звернення до Прокурора Міжнародного кримінального суду.

Важливе місце у діяльності щодо протидії воєнним злочинам належить Генеральному Секретарю ООН та Секретаріату. Саме Генеральний Секретар доводить до Ради Безпеки інформацію про проблеми, що загрожують миру та безпеці, а також пропонує заходи, які, на його думку, можуть сприяти вирішенню проблеми. Секретаріат найчастіше відіграє значну роль у реалізації невійськових заходів врегулювання збройних конфліктів, а також превентивної дипломатії. Тут слід відзначити роботу Управління Верховного Комісара ООН з прав людини, Управління з питань роззброєння, Управління з координації гуманітарної діяльності. До структури ООН входять організації, які можна віднести до спеціалізованих органів протидії воєнним злочинам. Зокрема, одним із виконавчих органів ООН є Комітет проти катувань, який здійснює нагляд за виконанням Конвенції проти катувань. Департамент операцій з підтримки миру ООН також виконує функції протидії порушенням норм міжнародного гуманітарного права шляхом узгодженості зусиль ООН, урядових та неурядових суб'єктів під час проведення миротворчих операцій, готує керівні вказівки та надає підтримку з питань діяльності військових контингентів ООН, здійснює роботу з розмінування.

У рамках ООН діють і такі підрозділи, до функцій яких належать мінімізація небезпечних наслідків збройних конфліктів та скоєнням воєнних злочинів, що позитивно впливає на процес протидії воєнним злочинам. У зв'язку з цим хотілося б наголосити на ролі Верховного Комісара ООН у справах біженців, Міжнародного дитячого надзвичайного фонду ООН (ЮНІСЕФ), Управління ООН з координації гуманітарної діяльності. За підтримки ООН функціонують також організації, які займаються моніторингом виконання та дотримання зобов'язань, що випливають як із норм міжнародного гуманітарного права та роззброєння (наприклад, Організація із заборони хімічної зброї), так і з міжнародних договорів у сфері дотримання прав людини, які також можуть порушуватися у час збройних конфліктів.

До суб'єктів протидії воєнним злочинам належать органи міжнародної кримінальної юстиції. Крім Міжнародного кримінального суду, судових органів, заснованих Радою Безпеки ООН, тобто міжнародних трибуналів з колишньої Югославії та Руанді (трибунали *ad hoc*),

до них належать змішані (гібридні) судові органи. Останні можуть бути створені на основі міжнародних угод суверенних держав з ООН, як, наприклад, Спеціальний Суд Сьєрра-Леона, так і формуватися ООН на території держав, в яких проводяться миротворчі операції.

Крім того, до органів міжнародної кримінальної юстиції прийнято відносити й інтернаціоналізовані суди, що діють у рамках національного правопорядку, до юрисдикції яких віднесено розгляд кримінальних справ у справах про воєнні та інші міжнародні злочини та в діяльності яких беруть участь міжнародні судді.

Міжнародна кримінальна юстиція є найбільш адекватною та ефективною відповіддю на воєнні злочини. Міжнародне судочинство має більше ресурсів для ретельного розслідування (особливо в умовах збройного конфлікту та постконфліктної обстановки). В основі ідеї міжнародного кримінального судочинства у справах про воєнні злочини є неупередженість, яку не завжди можуть забезпечити національні судові органи.

Міжнародне кримінальне правосуддя виконує найважливішу роль у забезпеченні законності, стимулює дотримання міжнародного гуманітарного права, а також виконує функцію попередження скоєння воєнних злочинів у майбутньому. Така форма інституційної організації органу міжнародної юстиції як інтернаціоналізований суд поєднує у собі компоненти національного і міжнародного правосуддя, дозволяє розглядати кримінальні справи воєнних злочинів оперативно і з урахуванням особливостей національної правової системи. Заснування таких органів є останньою тенденцією сучасної системи міжнародного кримінального правосуддя.

У сучасних умовах деякі зарубіжні країни створюють спеціальні внутрішньодержавні (національні) механізми протидії міжнародним та, зокрема, воєнним злочинам. Як правило, це державні органи, в діяльності яких беруть участь представники різних відомств (органів державної безпеки, оборони, законодавчих і судових органів), а також інститутів громадянського суспільства. Ці механізми забезпечують взаємодію відповідних органів державної влади, товариства з питань запобігання міжнародним злочинам, розробляють програми оцінки конфліктних ситуацій та груп ризику, проводять навчальні заходи для різних суб'єктів профілактичної діяльності. Важлива роль представників громадянського суспільства, яке не може залишатися байдужим до проблем порушень норм міжнародного права.

Список використаних джерел:

1. «Убивства, зґвалтування, тортури»: скільки воєнних злочинів російської армії вже підтвердили в Україні і які перспективи трибуналу? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-trybunal-haaha-putin/32292306.html>
2. Шевченко В. О., Орлов Ю. В. Проблеми розмежування воєнних злочинів і злочинів проти людяності. *Злочинність і протидія їй в умовах війни: глобальний, регіональний виміри* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Вінниця, 12 квітня 2023 р. Вінниця, 2023. С. 251.

3. Що таке воєнний та військовий злочин. Відповідальність.
URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/209975_shcho-take-vonniy-ta-vyskoviy-zlochyn-vdpovdalnst.
4. Волощина М. О., Пеньков С. В. Щодо визначення поняття воєнного злочину. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 21 жовтня 2022 р. / упор. Л. В. Павлик, У. О. Цмоць. Львів, 2022. С. 89–94.
5. Розмежування понять воєнний та військовий злочин.
URL: <https://mil.in.ua/uk/blogs/rozmezhuвання-ponyat-voyennyj-ta-vijskovyj-zlochyn/>

Ключові слова: міжнародне гуманітарне право, воєнний злочин, збройний конфлікт, протидія.

Key words: international humanitarian law, war crime, armed conflict, countermeasures.

ГРИБ АННА МИКОЛАЇВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри міжнародного та європейського права,
кандидат юридичних наук*

РОЛЬ НЕЗАЛЕЖНОЇ МІЖНАРОДНОЇ КОМІСІЇ ПО РОЗСЛІДУВАННЮ ПОРУШЕНЬ В УКРАЇНІ

Відповідальність за дотримання прав і свобод людини у світі на універсальному рівні в структурі ООН покладено на створену в результаті реформи, Раду ООН з прав людини, що діє на підставі Резолюції ГА ООН від 15 березня 2006 року 60/251. Наріжним стрижнем і важливою формою діяльності Ради ООН з прав людини є повноваження ініціювати створення міжнародних незалежних комісій по розслідуванні фактів порушення прав людини, комісій по правам людини та місій по установленні фактів порушення прав людини у світі чи в певному регіоні світу.

У зв'язку із виявленими чисельними фактами порушення прав людини на тлі збройної агресії РФ проти України, актуалізоване питання створення незалежної міжнародної комісії по розслідуванню ситуації в Україні. За ініціатииви Ради ООН з прав людини прийнята Резолюція «Про положення в галузі прав людини в Україні, що склалася в результаті російської агресії» від 4 березня 2022 року № 49/1, в якій наголошено на рішенні Прокурора МКС про необхідність розпочати розслідування ситуації в Україні та обов'язку всіх сторін Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року і Додаткового протоколу I до них від 8 червня 1977 року в залежності від обставин, переслідувати в судовому порядку та/чи видавати осіб, що імовірно здійснили чи віддали наказ на здійснення кримінальних злочинів та заснувати незалежну комісію по розслідуванню порушень в Україні.

Із аналізу положення Резолюції № 49/1 визначено повноваження комісії по розслідуванню ситуації в Україні: щодо встановлення